

Verdroging Kennemerduinen bestreden

Op 1 mei 2002 werd de drinkwaterwinning in de Kennemerduinen beëindigd. Nu, ruim vijf jaar later, blijkt dat de verdroging van het 5000 hectare grote nationale park vergaand is bestreden en dat de gevreesde grondwateroverlast aan de duinrand is uitgebleven. Die conclusie is te trekken uit onderzoek van het waterleidingbedrijf PWN. Gemeenten in de regio Zuid-Kennemerland, waterleidingbedrijf PWN, Hoogheemraadschap van Rijnland en de provincie hebben daarom op 19 september een punt gezet achter dit aanvankelijk omstreden project.

Een natte vallei in de Kennemerduinen.

Doordat grondwater indertijd de enige betrouwbare bron (vrij van bacteriën en virussen) was voor de drinkwatervoorziening en in het westen van Nederland alleen de duinen zoet grondwater bevatten, bouwden de grote steden eind 19e eeuw grondwaterpompstations in de duinen. Zo deed de gemeente Haarlem dat in 1898 in de duinen bij Overveen. Met de toename van de vraag naar drinkwater, vooral na de Tweede Wereldoorlog, leidde dit tot steeds grotere verdroging van de Kennemerduinen. In de jaren '70 waren de soorten van het natuurlijke, natte duinecosysteem vrijwel verdwenen.

In 1984 werd de Grondwaterwet van kracht waarin de verdeling van beschikbaar grondwater tussen de betrokken belangen werd geregeld. In de duinen van Zuid-Kennemerland ging het hierbij vooral om de tegenstelling tussen drinkwaterwinning en de natuur. Kort gezegd werd de afweging met name beïnvloed door de argumentatie dat de openbare drinkwatervoorziening inmiddels over alternatieve zuiveringstechnieken beschikte en het duingebied een nationaal park was met hoge (potentiële) natuurwaarden. In het provinciaal Grondwaterplan (1986) werd voor dit gebied voorgeschreven dat de duinwaterwinning

in de Kennemerduinen moest worden teruggebracht van 9,5 naar twee miljoen kubieke meter per jaar. Bij die vermindering zou weer natuurlijk open water - en daarbij een complete nat-droog-gradiënt - ontstaan. De winningen aan de rand van de duinen, samen circa vijf miljoen kubieke meter per jaar, werden hierbij ongemoeid gelaten. De vermindering werd na realisatie van alternatieve drinkwateraanvoer en het treffen van maatregelen tegen grondwateroverlast in 1998 uitgevoerd.

In datzelfde jaar besloot PWN om de winningen in en om het nationaal park helemaal te staken. Uit overwegingen van volksgezondheid wilde PWN, dat na een fusie ook het beheer had gekregen over de Kennemerduinen en de grondwaterwinningen, overgaan tot centrale ontharding. Dit bleek bij de relatief kleine en verspreid liggende pompstations duurder uit te pakken dan bij de bestaande grotere eenheden buiten de Kennemerduinen. Nadat opnieuw maatregelen werden getroffen om grondwateroverlast te voorkomen, werd de winning in en rond de Kennemerduinen op 1 mei 2002 volledig stopgezet. Het voorziingsgebied van PWN in Zuid-Kennemerland wordt vanaf die datum voorzien van water uit de Rijn dat in Heemskerk wordt gezuiverd,

en door inkoop van drinkwater van het naburige bedrijf Waternet. In de toekomst zullen de duinen alleen in noodsituaties worden gebruikt, bijvoorbeeld wanneer water uit de Rijn onbruikbaar is door een chemische ramp.

Natuurherstel vergt meer

Voor natuurherstel is alleen een stijging van het grondwater niet voldoende. Een stijgende grondwaterstand leidt in verdroogde gebieden tot mineralisatie, zeker wanneer de bodem landbouwkundig is gebruikt. In de duinvalleien van Zuid-Kennemerland is dit het geval. Zo vond in de valleien jarenlang aardappelteelt plaats. De mineralisatie leidt tot een grotere voedselbeschikbaarheid voor planten en daardoor tot verruiging, zoals groei van brandnetels. De beoogde kenmerkende vegetaties van voedselarme duinvalleien kunnen daardoor niet tot ontwikkeling komen. Om dit te voorkomen, is het het meest ideaal om de bewerkte bovengrond weg te nemen (plaggen en afgraven) en weer te laten stuiven tot op het grondwater, zodat weer een schone uitgangssituatie ontstaat. Verschralling kan ook worden bereikt door maaien en afvoeren of door begrazen. In het Masterplan Regeneratie Duinvalleien is aangegeven welke valleien geplagd en gemaaid moeten worden. Een groot deel van deze werken is inmiddels uitgevoerd. Jaarlijks wordt ook een flink oppervlak gemaaid. Verder is sinds een aantal jaren integrale begrazing in het nationaal park ingevoerd. Met de uitvoering van deze werken is een bedrag van 2,9 miljoen euro gemoeid geweest. Kosten voor maaien en grazen bedragen circa 60.000 euro per jaar. Prioritaire habitats, zoals natte duinvalleien en stuifzandgebieden, zijn hierdoor zowel in omvang als in kwaliteit sterk vooruit gegaan. Dit geldt ook voor de flora en met name rode lijstsoorten, zoals parnassia, knopbies, rode ogentroost, moeraswespenorchis, slanke duingentiaan en vele andere. Ook de vogelwereld reageerde op de vernatting door vestiging van pioniersoorten als kleine - en bontbekplevier. Verder namen soorten van natte habitats als blauwborst, rietgors en bosrietzanger sterk toe. De toename van stuivend zand bevorderde de daarvan afhankelijke insectensoorten en de zandhagedis. De talloze meertjes en plasjes leidden verder onder andere tot een groei van het aantal libellensoorten. Deze ontwikkelingen zijn nog lang niet ten einde.

Natte kelders en tuinen

Het besluit om de waterwinning helemaal te stoppen was omstreden omdat vrees bestond voor grondwateroverlast aan de duinrand. Kelders, kruipruimten en tuinen zouden onder water komen te staan als het duinwater niet meer zou worden opgepompt. Daar kwam bij dat de verantwoordelijkheden rond het grondwaterbeheer onduidelijk waren en dat er in die periode, tussen 1998 en 2001, al volop sprake was van grondwateroverlast. Bewoners in de regio weten de overlast aan de vermindering van de grondwaterwinning die in de jaren ervoor al had plaatsgevonden. Provincie en PWN wezen de hoge neerslag als hoofdoorzaak aan. Zo viel in 1998 in Overveen maar liefst 1140 millimeter regen, terwijl de jaarlijkse hoeveelheid normaal 800 tot 900 millimeter bedraagt. PWN en provincie stelden dat het verminderen van waterwinning alleen effect had in de duinen en direct aan de duinrand. Maar daar waren tussen 1996 en 1998 al voorzieningen getroffen en waren nu geen klachten. Er werd tussen 1999 en 2002 veel onderzoek verricht, niet alleen door PWN, provincie en gemeenten, maar ook door Vereniging Eigen Huis. Deze kwam tot de conclusie dat de stijging van het grondwaterpeil twee hoofdoorzaken had: de toegenomen regenval en de aanleg van nieuwe riolering. Eigen Huis constateerde dat de wateroverlast zich met name voordeed in oudere wijken, waar de oorspronkelijke gresbuisriolering door scheurtjes als een drainage werkte. Bij vervanging door waterdichte buizen ging de drainerende werking verloren.

Verantwoordelijkheden onduidelijk

Ook de vraag wie nu verantwoordelijk was voor het betalen van maatregelen, gaf aanleiding tot stevige discussies. Aan de ene kant kon worden gesteld dat de veroorzakers moesten betalen. Dat waren PWN en provincie, omdat zij de verdroging van de duinen wilden bestrijden. Aan de andere kant kon ook worden gezegd dat PWN een vergunning had om grondwater te winnen, maar geen plicht. Waarom zouden gemeenten, waterschappen en woningeigenaren hier niet hoeven te investeren om droge voeten te houden, terwijl ze dat op andere plaatsen in Nederland wel moeten. Het initiatief om de waterwinning stop te zetten kreeg veel aandacht en verschillende malen werden kritische Tweede Kamervragen gesteld over de oorzaken van grondwateroverlast en de verantwoordelijkheden. Gelukkig wilden betrokken overheden en PWN elkaar niet juridisch bevechten, maar hadden zij besloten om problemen via overleg op te lossen. Daarbij is uiteindelijk afgesproken dat PWN en de provincie mee zouden betalen in situaties waar de invloed van stopzetting van de waterwinning duidelijk aanwezig was en dit tot hogere kosten dan gangbaar leidde. Het meeste werd geïnvesteerd in wijken in Bloemendaal en in het duingebied zelf. Hier zou de grondwaterstand behoorlijk stijgen en waren maatregelen snel nodig. Maar ook in Velsen, Haarlem, Heemstede en Zandvoort

Parnassia.

werden voorzieningen tegen grondwateroverlast getroffen.

Maatregelen en urgentie

Het totale bedrag dat is geïnvesteerd om schade te voorkomen, bedroeg ongeveer twaalf miljoen euro. De maatregelen verschilden van karakter. Laaggelegen terreinen in de duinen, zoals een camping en een volkstuintcomplex, werden door PWN opgehoogd; een oude waterloop die was dichtgegooid werd door het Hoogheemraadschap van Rijnland hersteld en in woonwijken legden de gemeenten drainagesystemen aan. Daarbij werd onderscheid gemaakt tussen urgente en minder urgente maatregelen. Urgente maatregelen moesten worden uitgevoerd voordat de waterwinning helemaal werd gestopt en niet-urgente maatregelen konden ook later worden getroffen. In het laatste geval ging het vooral om gebieden in Haarlem en Heemstede. Door het stopzetten van de waterwinning zou de grondwaterstand hier maar een paar centimeter stijgen. Met de aanleg van drainage kon worden aangesloten op de planning van regulier rioleringswerk, zodat kosten konden worden bespaard.

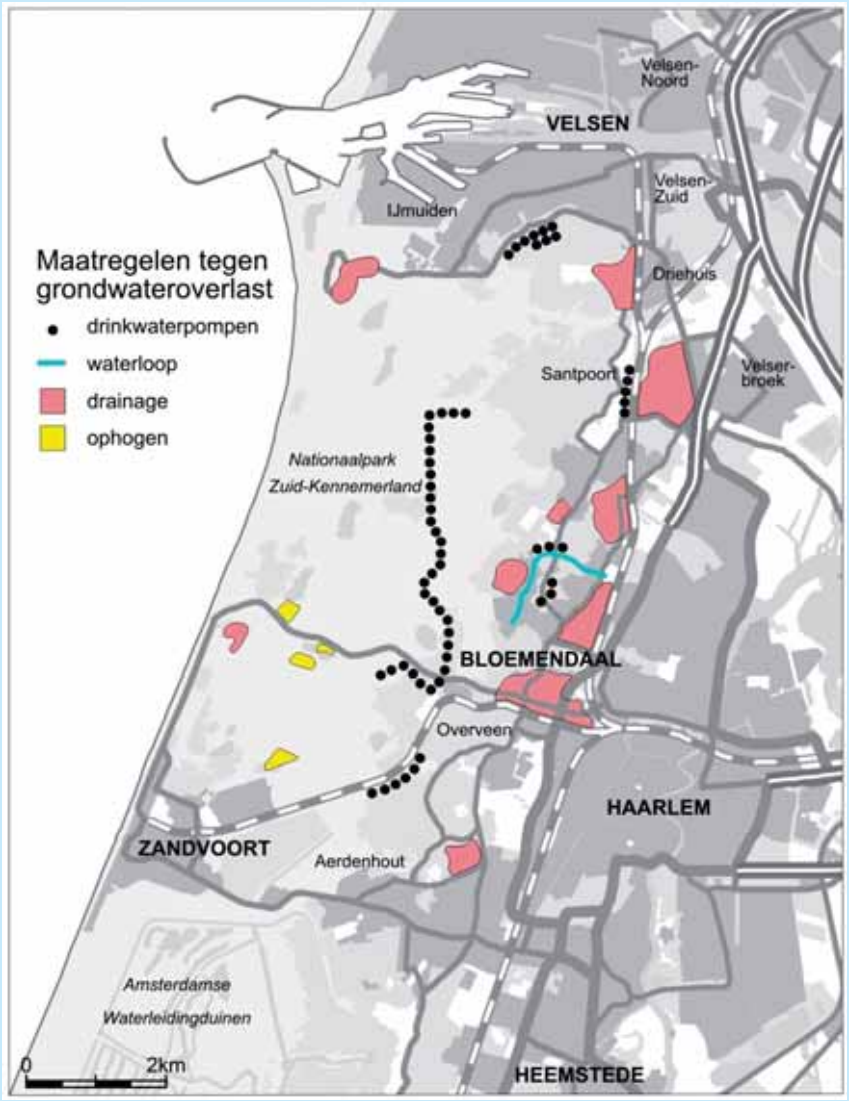
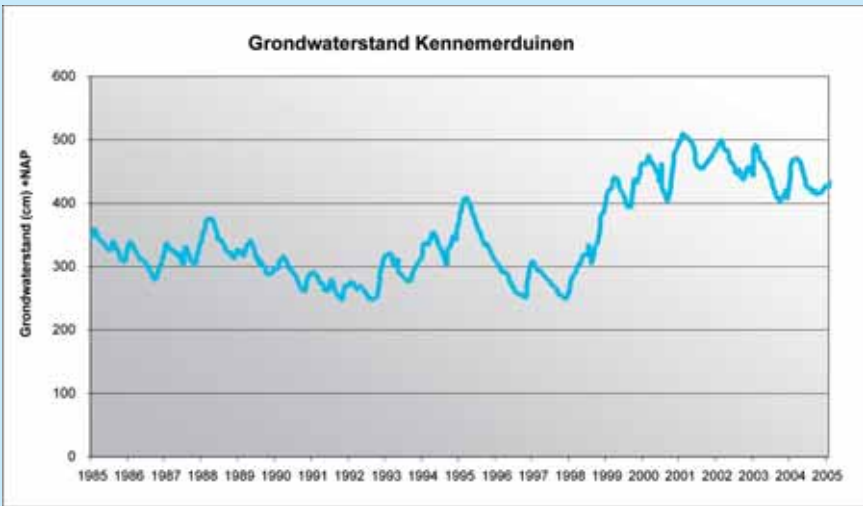
Naast deze maatregelen besloten gemeenten, provincie en PWN ook om particulieren drie jaar lang subsidie te verlenen voor bouwkundige maatregelen tegen grondwateroverlast. De subsidieregeling werd vooral gebruikt voor het waterdicht maken van kelders en kruipruimten. Bijkomend positief effect was dat droogpompen van kelders en kruipruimtes niet meer nodig was. De riolering werd minder belast en in natte tijden vond minder overstort vanuit de riolering plaats. Het mes sneed zo aan twee kanten. De regeling werd opengesteld voor alle woningeigenaren in de gemeenten Haarlem, Bloemendaal, Velsen en Heemstede. In totaal werd ruim driehonderd keer subsidie gegeven.

Blauwborst.

Vinger aan de pols

Om goed te kunnen controleren of de berekeningen wel klopten en om in te kunnen grijpen als dat onverhoopt nodig mocht zijn, werd afgesproken om de grondwaterstand goed te meten. Dat gebeurde de afgelopen jaren op tientallen plaatsen in de duinen en in het stedelijk gebied buiten de duinen. Uit de metingen bleek dat de grondwaterstand in de duinen één tot enkele meters is gestegen. In woonwijken aan de duinrand is de grondwaterstand door de aanleg van drainagesystemen niet of nauwelijks omhoog gekomen. Integendeel, in een aantal woonwijken is deze daardoor tot enkele decimeters gedaald. Na de aanvankelijke twijfels en discussies is het project intussen een succes geworden. De natuur heeft zich hersteld en nergens in Nederland is de verdroging op zo'n grote

schaal bestreden. Ook voor wat betreft de aanpak van grondwateroverlast is het project een voorbeeld geworden. Partijen hebben ondanks het ontbreken van duidelijke regels over de verantwoordelijkheid goede

afspraken gemaakt en er is geen grondwateroverlast ontstaan.

Jos van Brussel (Provincie Noord-Holland)
Piet Veel (PWN)